

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 134 2013

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Sammlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Sammlaren* är 15 juni 2014 och för recensioner 1 september 2014. *Sammlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Sammlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–33–2

ISSN 0348–6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2014

litteratur haft. Hur har brittiska och amerikanska deckarserier på TV påverkat den svenska bokmarknaden? På vilket sätt kan Elizabeth George och Minnette Walters ha banat väg för den svenska deckarboomen? Vilken betydelse har kommissarie Morse och andra TV-deckare haft? Och hur förhåller sig den svenska utvecklingen till den i andra länder? Finns det en liknande deckarboom i Storbritannien, i Norge, i Tyskland? Hänger det som hänt i Sverige ihop med något som känns igen på den internationella bokmarknaden?

Andra faktorer som kan ha spelat roll är förändrade förutsättningar för läsandet – hur själva läsandet ändrats med den digitala utvecklingen, med globaliseringen och det till den hörande ökade resandet, med nya generationer av storkonsumerande läsare med en annan genomsnittlig utbildningsnivå och andra kulturvanor i stort än tidigare generationers läsare. Berglund nämner hur köpandet av deckare sammanfaller med minskad utlåning på biblioteken (101f). Jag undrar helt enkelt, när jag bläddrar fram och tillbaka mellan alla de 99 tabellerna och diagrammen i boken, vilka läsarna av deckarboomens alla titlar är. För utan läsare ingen försäljningssuccé.

Erik Peurell

Magnus Persson, *Den goda boken. Samtida föreställningar om litteratur och läsning*. Studentlitteratur. Lund 2012.

Varför man ska läsa litteratur är en fråga som Magnus Persson ägnat sig åt i flera artiklar och böcker. Eller rättare sagt hur frågan om litteraturens och läsningens existensberättigande besvaras i olika samhälleliga kontexter. Skillnaden är viktig, eftersom Perssons ambition inte i första hand är att leverera en ny legitimering av litteraturläsning – utan snarare att belysa och problematisera de redan existerande. Hur litteraturläsning legitimeras på olika arenor i samtiden står i centrum också för Perssons senaste bok, *Den goda boken. Samtida föreställningar om litteratur och läsning*.

Valet av material är uppfriskande och ibland oväntat – frågorna om litteraturens värde och nytta ställs till skolans styrdokument såväl som till läsrörelsen, biblioterapin, kanondebatter, författare och konstinstitutionen. Det finns goda skäl att vidga det litteraturredaktiska fältet på detta sätt. I takt med att humaniora, och särskilt litteraturveten-

skapen, får allt svårare att legitimera både sin egen verksamhet och meningen med litteraturläsning kliver andra aktörer självsäkert fram och predikar litteraturens evangelium. För trots allt tal om litteraturens försvagade ställning och elevernas bristande läsförmåga läser man och diskuterar litteratur i Sverige i en omfattning som aldrig förr.

Det är alltså till dessa nya arenor som Persson riktar de didaktiska frågorna (*vad, hur, varför läser vi?*). Att sammanfatta hans ”resultat” låter sig inte göras i en recension, särskilt inte eftersom Persson snarare än att presentera tydliga svar riktar in sig på att beskriva och granska hur det talas om litteraturens värde i olika sammanhang – vilka argumentationslinjer som finns, vilka inkonsekvenser och ofta motstridiga grundantaganden som förekommer. En tydlig slutsats man kan dra av studien är ändå att det Persson kallar ”myten om den goda litteraturen” är stark och genomsyrar de flesta av de sammanhang han undersöker. Enligt Persson är en myt ”ett särskilt slags språk som bland annat kännetecknas av att det blandar samman historia och natur, och av att det arbetar med en avpolitiserad retorik som försöker dölja sina egna ideologiska utgångspunkter” (s. 11). Persson visar övertygande hur det i vår samtid finns en seglivad tro på litteraturens godhet som skär igenom alla läger – de olika aktörernas skilda intressen och bevekelsegrunder till trots. I skolans styrdokument, i handböcker om läsning, i biblioterapi och läskampanjer iscensatta av såväl ideella som kommersiella krafter lever denna myt. Oavsett hur de enskilda argumenten för läsning av skönlitteratur ser ut (om den främjar demokrati, inlevelseförmåga, bildning, hälsa, multikulturell kompetens eller nationell samhörighet) finns nästan alltid ett outtalat antagande om att skönlitteraturen är av godo, ja att den i sig själv är god.

Den goda boken är en sammanställning av åtta tidigare publicerade artiklar som bearbetats, samt ett nyskrivet kapitel och en inledning. Den som läst Magnus Persson tidigare känner snabbt igen sig i den klara och fördömligt tillgängliga framställningen. Både fördelarna och nackdelarna med det artikelformat som präglar de enskilda kapitlen är tydliga i denna bok, som ändå vill vara mer än en samling enskilda texter. Behållningen är framförallt att de olika artiklarna möjliggör en brokighet i materialet som en sammanhållen studie kanske inte hade haft. Denna breddning innebär på samma gång en fördjupning av det didaktiska fältet. När det gäller utbildningssystemet ställer Persson frågorna inte bara till grundskola och gymna-

sieskola utan även till den, i detta sammanhang, relativt obeforskade litteraturvetenskapen och lärarutbildningen. Studien visar vidare att de didaktiska frågorna är fruktbara att ställa också till sammanhang som traditionellt sett inte fallit inom didaktikens område: hälso- och sjukvårdsdiskursen, samarbeten mellan läsförmedlare aktörer och multinationella bolag, kanondebatter i media, författarna själva, etc.

Den goda boken är alltså en högaktuell, välskriven och uppslagsrik bok. Att tidigare publicerad forskning på detta sätt samlas och görs tillgänglig för en bredare krets än dem som läser vetenskapliga specialtidsskrifter är angeläget. Perssons genomgående kritiska hållning är också konsekvent genomförd, och särskilt det avslutande kapitlet – där Persson riktar sin granskande blick mot den egna läsningen – är tänkvärd i sitt efterfrågande av mer självkritik inom forskningen. Den metodkritik som här följer är således delvis påbörjad av Persson själv och ska ses som ett tecken på studiens angelägenhet snarare än på dess brister.

Ett bestående intryck av boken är att det råder en konflikt mellan å ena sidan studiens uppslagsrikedom, kreativitet och nytänkande vad gäller val av material och problemformulering, och å andra sidan dess statiska form vad gäller upplägg och metod. Detta har till stor del att göra med artikelformatet. Det som i en enskild artikel har sina pedagogiska fördelar – att inleda med ett klagande av frågeställning, metod och disposition, att därefter göra tre ”nedslag” eller ringa in tre ”teman”, för att sedan avsluta med en diskussion, etc. – blir när det upprepas i en bok istället något som försvårar ett sammanhållet, fördjupat och förgrenat tänkande. Att jag invänder mot detta är kanske småaktigt, då det ju faktiskt är just en samling artiklar som ligger för handen, men problemet sträcker sig längre än till just denna bok – det handlar om våra publiceringsstrategier och artikelformatets alltmer dominerande ställning som form att tänka i.

En annan orsak till den nämnda konflikten mellan form och innehåll i Perssons bok gäller valet av metod. Persson arbetar i en diskursanalytisk och ideologikritisk tradition (även om metoden här kallas ”kulturanalys”) där begreppet *denaturalisering* spelar en avgörande roll. Att denaturalisera betyder enligt Persson att ”påvisa hur det som framställs som ’naturligt’, självklart och i linje med det sunda förnuftet i själva verket kan ses som underliggande och historiskt föränderliga värderingar och ideologier” (s. 11). Persson visar exempelvis hur ar-

gumenten för läsning i svenskämnet påfallande ofta handlar om oreflekterade föreställningar om kulturarv och nationell identitet, hur läskampanjer vilar på reaktionära föreställningar om en hotfull masskultur, hur biblioterapi vilar på en romantisk föreställning om litteraturen som en helande kraft. Detta påvisande pågår genom hela boken – ofta mycket insiktsfullt och klagande – och vänds i slutkapitlet även mot författaren och hans egen läsart, som utsätts för genomlysning. Persson medger i bokens slut att det finns något mekaniskt i denna iver att ”avslöja” inkonsekvenser och metafysiska antaganden i andras tal om litteratur – den ”kritiske” forskaren riskerar att hamna i en ny doxa. Han landar i ett förslag på en kritisk-kreativ läsart som förmår omfatta även affektiva dimensioner av läsning (dock utan att riktigt ha plats att visa hur en sådan läsart skulle se ut). Möjligen är det symptomatiskt att Persson även här undviker att själv svara på frågan om varför man ska läsa litteratur. Han reflekterar över litteraturvetarens, kritikerns och akademikerns sätt att läsa sin samtid istället för att konfrontera den legitimeringsfrågan han själv postulerat.

Och det är kanske inte så konstigt. För hur skulle egentligen en sådan legitimering av litteraturläsning se ut? Är den ens möjlig eller önskvärd? När man likt Persson till ett visst sammanhang riktar frågan om hur litteraturläsning legitimeras får man just en legitimering till svar. Det vill säga ett försök att ge skäl och förklaringar till varför man bör läsa skönlitteratur. De flesta av oss har säkert konfronterats med denna fråga någon gång. Ger man sig på att försöka besvara den med kravet på sig att svaret ska vara vetenskapligt försvarbart, klart genomlyst och rationellt hamnar man snart i trångmål. Liksom all humanistisk verksamhet är litteraturläsningens nytta eller onyttighet, viktighet eller oviktighet, kontextuellt betingad. Det betyder inte att det inte finns goda skäl att läsa litteratur – snarare att det finns många skiftande svar, och att mängden svar inte är något att beklaga. Det är svårt att ge ett svar på frågan varför man ska läsa litteratur som inte till slut hemfaller åt metafysiska spekulationer. Men det är trots allt inte samma sak som att dessa förklaringar – metafysiska eller ej – skulle sakna poäng eller värde. Ber man om en legitimering får man en legitimering till svar, ett påstående som självklart går att dekonstruera mer eller mindre elegant. Kritikern kan alltid visa på inkonsekvenser, brister i argumentationen, förgivettaganden och motsägelser. Detta berör Persson själv som sagt i bokens

avslutning. Ändå genomsyras *Den goda boken* av den upplysningsiver som många så kallat kritiska undersökningar dras med. Det är som om det vore ett problem att det är svårt att rättfärdiga litteraturläsning. Att det borde gå att hitta bättre svar än de som ges i olika sammanhang. Men är inte problemet i lika stor utsträckning det sätt som frågan är formulerad på? Kravet att det ska gå att ge goda skäl för läsning (eller för den delen humaniora) – kravet på just legitimering, genomskinlighet, logisk argumentation? Kan inte poängen med läsning – och med annan humanistisk verksamhet – vara att det just inte går att ge några enkla raka svar på frågan om dess värde? Att litteraturen och läsningen är både meningsfull och meningslös, konstruktiv och destruktiv, empatifrämjande och fjärmande, kritisk och okritisk. Och att det är upp till oss att belysa läsningens och litteraturens sammanhang, enskildheter, möjligheter och olika betydelser?

Jag menar alltså att Perssons metod riskerar att förenkla de sammanhang han studerar. Diskursanalysens förmåga att ringa in positioner, dikotomier, underliggande antaganden och inkonsekvenser har den nackdelen att den också kan förbise historiskt specifika sammanhang och förklaringar. Ett exempel på detta förekommer i kapitlet "Myten om överskridandet". Där vänder sig Persson till konstinstitutionen och till modern kulturteori med sin fråga om litteraturens värde. Persson finner att litteraturen, konsten och den samtida teoribildningen premierar överskridandet framför allt annat. Att spränga gränser och ifrågasätta normer har blivit ett värde i sig, en ny doxa. Vad jag saknar i Perssons analys är en tydlig historisering av begreppet överskridande. I hans beskrivning framträder den modernistisk-avantgardistiska hållning som hyllar "det nya" och det överskridande enbart som en stelnad retorisk position, inte som en motiverad och begriplig reaktion på en historisk situation. Denna stelnade hållning länkar Persson vidare till poststrukturalistisk teori som hyllar normöverträdelserna och skillnaden. Även här saknar jag en historisk analys. Teoretiker klumpas ihop och de historiskt specifika sammanhang teorierna uppstod i försvinner. Kvar blir teorierna som ett retoriskt identitetsarbete – dess företrädare är för skillnad och överskridande helt enkelt. När man på detta sätt förbiser kontexterna förlorar man också möjligheten att vikta olika diskurser mot varandra. Allt hamnar på samma nivå. Den normkritik som växt fram ur förtryck, ur en erfarenhet av omöjligheten att existera (som säg homosexuell) förväxlas med en yt-

lig fetisivering av skillnad. Allt behandlas som vore det skrivet på ett tomt blad, utsagt vid skrivbordet.

Ett annat exempel är Perssons försök i det första kapitlet att spåra en teoretisk överbyggnad till, eller korrespondens med, myten om den goda litteraturen. Han menar att denna myt också lever i estetik och den estetiska teori som ständigt ställer litteraturen i konflikt med samhället och hävdar konstens autonomi som en frizon i en i övrigt ond värld. I det här avsnittet saknar jag återigen en historisk placering av de fenomen som diskuteras. Den parallellitet Persson ser är inte helt övertygande, och resonemanget hade behövt utvecklas och problematiseras ytterligare. Det har återigen att göra med att Persson studerar en retorisk nivå, "talet om" litteraturens värde i olika diskurser, istället för att fråga sig vad som faktiskt står på spel i skilda historiska och sociala sammanhang.

Slutligen bör det dock upprepas att *Den goda boken* själv till stora delar berör de invändningar jag här fört fram. Perssons reflexiva sätt att skriva bjuder hela tiden in läsaren till samtal och kritik. Mina invändningar är alltså snarast en konsekvens av den muntra diskussionsvilja och nyfikenhet som lyser igenom boken – artikelformatet till trots.

Maria Jönsson

Jimmy Vulovic, *Narrativanalys*. Studentlitteratur. Lund 2013.

Epikanalys, Lyrikanalys, Dramatikanalys, Journalistikanalys – det är sällan svårt att förstå vad Studentlitteraturs handböcker är tänkta att användas till. Men *Narrativanalys*? Vanligtvis talar vi på svenska om narratologi, som är en specifik teoribildning; eller berättar- och berättelse-teori, som har ett gemensamt men vagt definierat objekt; eller narrativ teori (eller analys) som antyder att en specifik aspekt undersöks hos ett flertal fenomen. *Narrativanalys* placeras sig mellan dessa positioner: i anslutning till narratologin, men utanför dess gränser; med ett objekt tydligare specificerat än "berättelser", som emellertid kan analyseras ur fler aspekter än de rent narrativa.

Boken har skrivits av Jimmy Vulovic, journalist och litteraturvetare vid Lunds universitet som disputerade på avhandlingen *Ensamhet och gemenskap i förvandling. Vägar genom Eyvind Johnsons och Rudolf Värnlunds mellankrigsromaner* (2009). Som forskare har Vulovic profilerat sig på annat än